

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Mart/March 2020, s.3: 193-197

Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

Moderniteyi Yeniden Düşünmek: Post-Kolonyalizm ve Sosyolojik Tahayyül. Gurminder K. Bhambra Çevirmen: Özlem İlyas. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Emine DALMIŞ

Yüksek Lisan Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi.
Graduate Student, Marmara University, Faculty of Theology, Department of
Sociology of Religion
İstanbul / TURKEY
emn.dalmis@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7086-1039

DOI: [10.5281/zenodo.3710820](https://doi.org/10.5281/zenodo.3710820)

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Şubat / February 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 14 Mart / March 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March

Atıf / Citation: DALMIŞ, E. (2020). Moderniteyi Yeniden Düşünmek: Post-Kolonyalizm ve Sosyolojik Tahayyül. Gurminder K. Bhambra Çevirmen: Özlem İlyas. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (Mart 2020): 193-197.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevusbd@gmail.com>

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Post-kolonyalizm, sömürgeci zihnin, sömürülen üzerinde oluşturduğu siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal hayatın diğer alanlarındaki baskıcı ve tekelci bakış açısının farkında olduğumuzu gösteren bir alandır. Bilimsel ve insani bir şekilde bilgi üretiminden sanata, matematikten felsefeye birçok alanda Batı kaynaklı dünya görüşünün Doğu'da yaşayan insanların, ürettikleri bilgiye, ekonomiye, siyasete üstün görülmesine itiraz etmektir. Moderniteyi Yeniden Düşünmek Post-Kolonyalizm ve Sosyolojik Tahayyül isimli eser Warwick Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde profesör olan Gurminder K. Bhambra tarafından yazılmıştır. Bhambra, son post-kolonyal çalışmalar içerisindeki araştırmalarda sosyal bilimlerin kesişimlerini ele almaktadır. *Connected Sociologies* Bhambra'nın bu konuyu ele aldığı bir başka eseridir.

Bhambra, öncelikle tüm çalışmalarında moderniteyi sorunsallaştırmaktadır. Rönesans ve Reform ile beraber gerçekleşmiş olan Aydınlanma, bilim ve siyaset dünyasında bazı değişiklikler meydana getirmiştir. İşte, modernite bu değişikliğin neden olduğu Fransız ve Sanayi Devrimleriyle kurulan *yeni dünyanın* adıdır.

Bhambra'nın eleştirisinin ikinci ayağını oluşturan konu, sosyolojinin inşa edildiği tarih anlayışıdır. Sosyolojinin kendini evrensel olarak sunması eleştiri nedenidir. Dahası, sosyolojinin evrensellik taşımadığını; aksine Avrupa-merkezcilik taşıdığını savunmaktadır. Sosyoloji içerik bakımından standart pozitivist anlayışı terk etse de belli bir içeriğin, dahası tartışmalı bir içeriğin kabulüne dayanmaktadır. Bhambra tam da bu noktada modernite, post-kolonyal teori ve Avrupa-merkezcilik arasındaki ilişkiyi ele alarak, Batıya evrensel tarihin faili olma imtiyazının verilmesine karşı çıkmış, Avrupa-merkezciliğin sonucunda ortaya çıkan kategorileşmeyi reddetmiş ve yeni alternatifler üretmeye çalışmıştır.

Farklı bölümlerden oluşan kitabın giriş kısmında Bhambra, sosyoloji ve bilgi üretiminin siyasallığı arasındaki ilişkiyi ele almakta ve modern dünyanın doğuşunun buradaki rolünü tartışmaktadır. Fransız Devrimi'nin yankıları ve sanayileşme süreçleri, *modern bir dünyanın* doğduğuna dair tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Bhambra'ya göre, modern dünyaya ait modern açıklama, kopuş ve fark olmak üzere iki temel varsayımdan oluşmaktadır. Bu varsayım, temelde zamansal bir kopuşu ifade etmektedir. Bu aslında geleneksel ve tarıma

dayalı bir geçmişi modern olandan ayırmak anlamına gelmektedir. Aynı zamanda temel bir farkın Avrupa'yı dünyanın geri kalanından ayırdığı anlamını da içermektedir. Bu varsayım, Avrupa-merkezci bir anlayışın oluşmasına neden olmuştur. Modernleşme teorisyenlerine göre, Avrupa'nın kendine özgü-lüğü modernleşmenin orada ortaya çıkmasını sağlamıştır. Modernleşme ise diğer toplumların becerebildikleri ölçüde Avrupalılaşması diğer bir ifade ile dünyanın Batılılaşmasıdır.

Bhambra'nın temel savlarından biri, geçmişi anlama biçimimizin bugünü anlamak için ürettiğimiz sosyal teoriler üzerinde etkisi olduğudur. Avrupa tarafından "öteki" ilan edilenler, her daim var oldu ve tarihin üretiminde rol oynadı. Fakat bunun bilinçli olarak silinmiş olduğunu kabul edersek günümüzdeki teorik söylemlerimizi ve siyasi pratiklerimizi yeniden kavramsallaştırabiliriz. Bhambra'ya göre, sosyal teoriler Avrupa'nın benzersizliği üzerine inşa edilmiştir. Bu anlayışı sorguya tabi tutmak geçmişin birçok teorisini alt üst edecek ve yeni teorilerin doğuşuna zemin hazırlayacaktır.

Kitabın birinci bölümünde, post-kolonyalizmin ortaya çıkışı ve post-kolonyalizmin stadyal/aşamalı/ilerlemeci sosyal teoriye meydan okuduğu alanlar tartışılmaktadır. Tartışmanın merkezinde bazı bilgilerin meşrulaşırken diğer bazı bilgilerin nasıl olup da marjinalleştiği meselesi yer almaktadır. Bununla beraber post-kolonyal eleştiri, sosyal teorideki eleştirel tartışmaların son versiyonu olarak görülmemeli. Bu sav, Kwame Anthony Appiah'ın "post-kolonyal kavramındaki 'post'un, alan açan bir hareket anlamında *post-* olarak değerlendirilmesi gerekir" sözüyle desteklenmektedir. Ayrıca bu bölümde sosyal bilimlerin, Avrupa ülkelerinin öteki olarak gördüğü diğer toplumlarla karşılaşmasının tek taraflılığına da değinilmektedir. Bhambra, bu tarih yazımını sorunsallaştırmakta ve moderniteyi anlamaya ve anlatmaya kalkışan disiplinlerin bizzat temelini, kolonyal karşılaşmaların inşa ettiğini savunmaktadır.

Stadyal tarih anlayışı, ikinci bölümde eleştirilmektedir. Eleştiri, stadyal tarih anlayışının yaptığı kategorileştirmeye dayanmaktadır. Stadyal tarih anlayışına göre toplum; avcılık, pastoral ve nihayet ticaret olmak üzere üç temel aşamadan geçmektedir. Bazı tarihçilere göre bu aşamalar artmaktadır. Fakat aynı yöntem üzerinden kategorileştirme yapıldığından Bhambra'ya göre an-

lamda bir değişim meydana gelmemektedir. Burada tartışılan asıl mesele, ticaret toplumunun oluşmasında taşınabilir servetin bir parçası olan kölelik sistemidir. Bu bağlamda Bhambra; “Düşünce ile eylem arasındaki bütün çelişkiler- kendilerini medeni addederken kölelik gibi korkunç bir pratiği devam ettiren toplumlarda yaşamak- kurulan şemanın dışında bırakılabildi ve bu çelişkilere çözüm arama ihtiyacı dahi duyulmadı” demektedir. Bhambra, sosyal bilimlerin temelini ve ön kabullerini oluşturan stadyal tarih anlayışını eleştirmiştir. Klasik sosyolojinin kurucularından olan Emile Durkheim ve Max Weber’in çalışmalarının da bu tarih anlayışını pekiştirdiği ileri sürülmüştür.

Üçüncü bölümde, çoklu modernite anlayışları ele alınarak durdukları yer, post-kolonyal bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Modernizm teorilerine bir eleştiri olarak ortaya çıkan çoklu modernite teorisi, kültürel çeşitliliği hesaba katmamaktadır. Bhambra’ya göre çoklu modernitelerin Avrupa menşeli addedilen kurumsal çerçevelerinin daha sonradan gelenler tarafından yaratıcı bir biçimde tekâmül edilmesine dayandığı anlayışı devam ettiği müddetçe, yeni paradigmada da Avrupa-merkezcilik sorunu ortadan kalkmayacaktır. Zira çoklu modernite, Avrupa’nın dışındaki medeniyetlerin deneyimlerini, Avrupa’nın tecrübesi ile paralel tutmaktadır.

Avrupa’nın geçmişe referansla kendini modern olarak tanımlamasını sağlayan ve modern Avrupa’nın habercisi kabul edilen Rönesans, dördüncü bölümün konusudur. Bhambra’ya göre, Rönesans, iddia edildiği gibi modern Avrupa toplumunu doğuran bir unsur değildir. Rönesans’ın farklılığına karşı çıkan Bhambra’ya göre, Antik eserlerin keşfedilmesi Rönesans’ın benzersizliğinin nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak bazı Ortaçağ âlimlerinde bu eserlerin mevcut olduğu, İslam dünyasındaki âlimlerin bu eserlerden haberdar oldukları bu benzersizlik söylemini yıkmaktadır. Bunun yanı sıra Rönesans kültürünün oluşmasında önemli bir icat olan matbaa da Bhambra’nın eleştirilerinden nasibini almaktadır.

Fransız Devriminin ele alındığı beşinci bölümde, ulus devlet anlayışının kolonyalizm ile bağlantısının Batı dışı ve içi devletlerin inşasındaki rolü tartışılmaktadır. Bu bölümün önemli tartışmalarından biri, kamu yararına müdahale ilkesidir. Bu ilke, kolonyal yönetimi gerçekleştirmek için benimsenmiştir. Süreç içerisinde kamu yararına müdahale ilkesi, Avrupa içindeki yönetimsel

söylemlere hâkim olmuş ve kamusal müdahale kırsaldan kentin merkezine geçmiştir. Ayrıca, milliyetçilik kavramının kolonyalizmle bağlantılı olarak ortaya çıkışı ve halk veya ulus kavramlarının oluşumu bu bölümün ilginç tartışmalarından bazılarıdır.

Moderniteyi yeniden düşünen Bhambra'ya göre, "Sanayi Devrimi'nin tarihini, başka bölgelerdeki gelişmelerden bağımsız olarak, sadece Britanya'da belli bir bölgeye bakarak anlamak pek makul bir bakış açısı olmamaktadır. Britanya'daki sanayi devriminin bölgeler çapında içinde bulunduğu karşılıklı karmaşık ilişkiler, onun en önemli özelliklerinden biridir." Bhambra köle ticaretinin sermaye birikime olan katkısı, Batı Hint adalarında kölelerin şeker plantasyonlarında ürettikleri zenginliğin Britanya'ya akması gibi konular, altıncı bölümde ele alınmaktadır. Böylece köleliğin sanayi devriminin gelişmesindeki önemine vurgu yapılmaktadır.

Bhambra tarafından kalem alınan Moderniteyi Yeniden Düşünmek: Post-Kolonyalizm ve Sosyolojik Tahayyül isimli eser, modernite'ye dönük yeni bir eleştiridir. Yazar, her konunun girişinde eleştirdiği konunun tarihsel ve toplumsal alanda sahip olduğu yeri ve bunu hazırlayan sebepleri dile getirerek hem eleştirisinin ön hazırlıklarını yapmakta hem de teorisini sağlam temeller üzerine inşa etmektedir. Kitap boyunca 'kopuş' ve 'fark' ile ilgili görüşlerin dayandığı toplumsal-tarihsel kanıtlar sorguya tabi tutulmaktadır. Bu bağlamda karşılaştırmalı tarih anlayışını reddedip bağlantılı bir tarih anlayışı inşa etmek gerekliliğini dile getirmektedir. Fark ile başa çıkmanın bir yolu olarak sunulan 'Bağlantılı tarihler' tezi üzerinde yazarın ısrarla durmasının temel nedeni, stadyal ve karşılaştırmalı tarih anlayışının sosyal bilimlere olan etkisidir. Sosyal bilimler stadyal tarih anlayışının etkisinde kalmasaydı bugün Batı'nın yeni ve güzel olan her şeyin başlangıcı olduğu şeklindeki genel varsayımına dayanarak ötekinin ona benzemesi gerektiği şeklinde bir zorunluluk meydana gelmezdi. Geline durumun tarih içinde mevcut olan ve bugün yer-yüzünde bulunan bütün insanlığın ortak mirası olduğuna inanılırsa o zaman toplumlar Avrupa'yı taklit etmek mecburiyetinde hissetmeyecektir. Bu eser, tarihte hakkı yenilenleri, sesi kısılanları anlamak ve haklarını iade etmek çabası içindedir. Büyük insanlık ailesini ve bu ailenin dışında kalanları anlamak için okunmalı...